

14. A honosított idegen

A nyelv a kommunikáció eszköze, amennyiben gondolatokat, érzelmeket és szándékokat fejez ki, de az önazonosság megtestesítője is, mivel egy-egy közösségben kialakítja, megerősíti és fenntartja az összetartozás érzetét. Így a beszélők „mi-csoportként” határozzák meg magukat, sőt hatékonyan léphetnek fel másokkal, az „ők-csoporttal” szemben. Csakhogy a nyelvek nem olyanok, mint az országok, amelyeknek a határait különböző hatóságok védik. Inkább azokra a törendszerekre emlékeztetnek, amelyek sok-sok csatornán keresztül táplálják és vezetik el egymás vizét. Ősrégi tapasztalat, hogy az emberek a nyelvi kölcsönhatásban — főleg az idegen szavak átvételében — rendszerint az önazonosság elvesztését látják, ezért azt elutasítják. Mit mond erről a nyelvészet?

A belső keletkezésű és az átvett szó között fokozati különbség van. Akinek a német származás miatt nem hagyja el a száját a *smakkol* ’ízlik’, az is használja a *kóborol* igét, holott ez szintén német eredetű. De mit tenne, ha ezt megtudná? A második szót ugyancsak mellőzhetné, jóllehet a következetesség jegyében el kéne búcsúznia olyan fontos elemektől is, mint *cukor*, *farsang*, *krumpli*, *pohár*, *rámol*, *sorompó*, *zeller* stb. Ha a hangzás alapján döntene, mert számára a *smakkol* nevetséges, akkor gondot okozhatna neki a hangutánzó-hangfestő *csócsál*, *etyepetye* és *kornyikál* is, amelyekkel „komoly ember” nem kockáztatja a tekintélyét. Vagy ott van a finnugor kori *köcsög*, amely az újabb ’homoszexuális’ jelentése miatt akkor is körültekintően használandó, ha történetesen egy cserépedényre vonatkozik. A fokozati különbség tehát azt jelenti, hogy egyrészt az anyanyelvi intuíció magyarnak tarthatja az idegent is, másrészt az egyéni ízlés és a használati érték nem eredet szerint osztja fel a szókészletet.

De nyelvtanilag is nehéz megmondani, hogy mi az idegen szó. Egyazon átadó nyelv esetén is előfordulhat, hogy a hangalak néha kirí az új magyar környezetéből, néha „terepszínűen” beleolvad, pl. *csuszpájz* és *bitang*. A *rámol* olyannyira hasonlít a *számol* igéhez, hogy „külhonossága” ellenére magyar szónak látszik. Ez azonban nem véletlen. A német *räumen* ’kiürít’ csak az *-l* segítségével tudott megmagyarosodni, mint ahogy a latin *vegetál*, a szlovák *henyél* és az olasz *kapiskál* is. Ez az ún. *honosító képző* építi be az idegen igéket a magyar szókészletbe. A *rámol* tehát (és vele együtt a *vegetál*, *henyél*, *kapiskál*, meg az azonos szerkezetű *internetezik*) felemás: olyan, mint a testre szabott hozott anyag. Áruklodó lehet viszont, ha a kötőhang felrúgja a magánhangzó-harmóniát: *becsekkol*, *keccsöl* és *überol* (vö. *becsekkol*, *keccsel* és *überel*). A *keccsel* létezik, de csak ’elegánsan’ értelemben, viszont az elemzést megnehezíti, hogy egyes beszélők számára a ’repülőjegyet kezeltet’ és a ’felülmúl’ szabályosan *becsekkol*, ill. *überel*.

Az idegenséget legjobban talán a *bridzs*, *klip* és *plusz* típusú egytagú szavak bizonyítják. Ezekben a rövid magánhangzó után hosszú mássalhangzó következik; mármint a hangalakjukban, mert a helyesírás ezt olykor eltitkolja (vö. *dzsessz*, *meccs*, *sokk*). Ha nem számítjuk a toldalékos alakokat (pl. *fuss*, *vitt*), akkor beláthatjuk, hogy az ilyen felépítésű magyar szó ritka (pl. *hess*, *lesz*, *sicc*). De ez sem üdvözítő módszer, mert az azonosalakúság egybemoshatja a magyart és az idegent: *lett*¹ ’lesz + t’, *lett*² ’balti nép’; *hossz*¹ ’hosszúság’, *hossz*² ’értékpapír tartós árfolyam-emelkedése (< francia *hausse* ’növekedés’); *juss*¹ ’jut + j’, *juss*² ’örökség’ (< latin *ius* ’jog’).

Jelentés szempontjából megint ott vagyunk, ahol a part szakad. A *minyon* jövevény-szó, bár ez franciául ’aranyos’ (ráadásul a szófaja melléknév). A *drink bár* külsőleg angol, a *vigéc* meg német (< *Wie geht’s?* ’Hogy vagy/van?’), csak az a szépséghibájuk, hogy ilyen angol, illetve német szavak nincsenek, vagyis összességében magyarok.

Nyelvtani értelemben egyre megy a származás: *A sztár trendi joggingokkal csencsel*. E mondat a névelők kivételével angol jövevénysszóból áll, szerkezetileg mégis magyar. A szavak hangalakja módosult. A *trendi* esetében csak az [n] „van angolul”. Az eredeti *trendy* többi eleme helyettesítődött: a [t] és a [d] képzéshelye nem az íny, hanem a fogsor, az <e> hangér-

téke rövid [é] helyett [e]; stb. Ugyanígy megváltozott a többi szó kiejtése is. A ragozást illetően a *jogging* magyar szóként veszi fel az *-ok + -kal* toldalékokat, a *csencsel* pedig eleve az *-l* képzővel honosodott meg. Ha a magyarban egy mondatrészhez bővítmény járul, az jellemzően megelőzi az alaptagot. És lám, az állítmányi szerepű *csencsel* annak rendje és módja szerint a bal oldalára tessékeli a *trendi joggingokkal* határozót. Ezek után nem meglepő, hogy a jelentés szintén módosult. A *sztár* szóban leszűkült, mert a *star* lehet 'csillag' és ' híresség', de a *sztár* csak az utóbbi. A *jogging* esetében viszont kibővült: a 'kocogás' mellett kialakult a '(kocogáshoz viselt) könnyű szabadidőruha'. A *csencsel* még tovább ment, mert az angol *change* 'cserél' nemcsak 'törvénytelenül kereskedik' lett, hanem a köznyelvből át is vándorolt a bizalmas stílusrétegbe.

A magyarítást sokak szerint elősegítheti az eredeti íráskép mint elrettentő példa megőrzése. Ez tévedés. A helyesírás akkor szentesítette a *kaspó* alakot, amikor a szerkesztők úgy látták, hogy a francia *cachepot* 'elrejt + fazék', azaz 'díszes virágcsereptartó' nem kap magyar nevet. Eszerint megbarátkozhatnánk a *dzsetszki*, *sop* és *velnessz* formával is, mert a *jet ski*, *shop* és *wellness* alak csak megnehezíti a kiejtést, a bizonytalan kiejtés viszont kikezdi az egyseges írásmódot, és ez a jelek szerint senkit sem ihlet magyarításra.

Néha az idegen nyelvben is rejlik közösségteremtő erő. Egyetemi csoporttársnóm azt kérdezte: „Ki tartja a mai szpícset?” Így fejezte ki, hogy az angoltudás összekovácsol minket. Aki ilyesmiktől félti a magyar jövőjét, azt megnyugtathatom. A *szpícs* csak ebben a közegben hangzott el. Ismerősöm a családjának, ahol az összetartozás egyik szimbóluma a magyar nyelv, ilyen élménybeszámolót tartott: „Ma egy dög nehéz *beszédet* fordítottunk.”